

Čermák, I. & Šikl, R. (eds.).

Příběh československé psychologie 2: rozhovory s osobnostmi oboru.

Portál, 2022. 349 stran.

Příběh československé psychologie 2 je pokračováním předchozí knihy a autoři pod vedením Ivo Čermáka a Radovana Šikla představují generaci nastupující po nestorech české psychologie představených v 1. dílu. Rozhovory poskytli doyenky a dojeni oboru narození mezi léty 1939–1948: Iva Šolcová, Marie Vágnerová, Karel Balcar, Petr Kulišťák, Jiří Mareš, Jiří Růžička, Vladimír Řehan, Jaroslav Šturma a Zdeněk Vtípil.

Předesílám čtenářům, že kniha se mi recenzuje nesnadno, protože mě vyjma M. Vágnerové a J. Mareše všichni učili nebo přímo ovlivnili, a protože jsem s nimi spolupracoval či spolupracuji.

Na úvod si dovolím heretickou myšlenku, která doufám, vede k hlubšímu chápání koncepce celého souboru rozhovorů. V knize i celé řadě chybí jeden zásadní moment, a to je úvod a explikace systému fungování primárně akademické psychologie za komunismu (1948–1989). Jestliže autoři na úvod našli dost prostoru pro duchovnědný a historiografický přístup k vysvětlení pojmu „generace“ v podání historičky Radmily Slabákové Švaříčkové či v „hledání generací“ od editorů samotných, poté zaráží automatický předpoklad, že čtenáři vědí, jaké byly mechanismy moci klíčových osob tehdejší oficiální, akademické psychologie v Československu. V řadě tak chybí hlas a slovo stěžejních figur tohoto akademického fungování, jednak proto, že se nimi rozhovor udělat nelze, např. s Josefem Linhartem, jednak proto, že v knize není vysvětleno, proč by to nešlo, např. s Chrudošem Valouškem? Čtenář se nikde nedozví klíč výběru těchto osob, není dán hlas tehdejšími „kapitánům československé psychologie“, kteří by dostali šanci vysvětlit, proč dělali v této knize interviewovaným psychologům často překážky v pracovním životě, často věci daleko horší. Dále by to poskytlo informovanější pohled na organizaci tehdejší psychologie jako oboru, protože to byli tehdy např. Linhart a Valoušek, kdo měli moc a vytvářeli tehdejší oficiální psychologii, bohužel nikoliv oslovení psychologové. Ti ji vytvářeli často v systému nepozorovaně, v ústraní či pod dohledem výše jmenovaných mocipánů. Tento nevyvážený pohled na personální zastoupení v oboru se posléze přelévá do rozhovorů, kdy autorům nezbyl čas či to není v koncepci rozhovorů, aby korigovali některé velmi subjektivní pohledy na vlastní výuku, vědeckou činnost psychologů, s kterými vedou rozhovory. Kniha je tak historicky nekritická, ukazuje většinově osobnosti ve stínu tehdejší oficiální komunisty řízené psychologie, aniž by vedla dialog i s jejími tehdy „oficiálními“ zástupci, nabízí se proto změna názvu: Příběhy československých psychologů odolných k normalizaci?

V jednom případě se to týká i historiografického omylu autorů samotných, např. na s. 268 se dočteme: „... koncem 80. let se Petr Kulišťák stal prvním československým, respektive českým psychologem, který systematicky působí na poli neuropsychologie.“ Musím nejen korigovat, že zakladatelem české neuropsychologie byl Jiří Diamant již ca. od r. 1953, kdy byl zaměstnán na Psychiatrické klinice 1. LF UK a jeho práce publikované s K. Freundem a J. Srnecem byly prekurzory neuropsychologických studií, ale i poznamenat, že byl vynechán z 1. dílu *Rozhovorů*, přestože on je právem magnus parens české neuropsychologie a s J. Srnecem

i české klinické psychologie (v r. 1968 právě J. Diamant založil Kabinet psychologie, předchůdce Katedry klinické psychologie IPVZ), na což se opakovaně zapomíná.

Na obhajobu editorů nutno dodat, že mezi představitele oficiální psychologie před rokem 1989 jistě patřil Zdeněk Vtípil, nicméně tato stránka jeho činnosti v rozhovoru není příliš tematizována a každý, kdo měl šanci být studentem Z. Vtípila, tak ocenil jeho sebekritičnost, kumšt, soustředění na práci, zkrátka Vtípil byl psycholog práce par excellence, žádný šéfidéolog. Je s otazníkem, zda toto je vhodná osobnost, která by mohla vyvážit kritičtější koncepci knihy. Dále studenti, kteří měli čest zažít výuku či práci interviewovaných, tak někdy mohou cítit obdiv ke skromnosti a kritičnosti, např. K. Balcara, J. Šturmy, či I. Šolcové, ale i zcela opačně zažít mrazení nad nesoudností a ztrátou sebereflexe u jiných. V tomto ohledu je kniha velmi aktuální, protože tne do živého, aniž by dala možnost čtenářům zahlédnout celý obraz. Jako se obávám, že současné generace (narozené po r. 1989) nemohou mnoho vědět o organizaci tehdejší komunistické psychologie na katedrách či ve výzkumu (ironicky k sobě poznamenám, že ani ročníky předchozí), tak pokud nemohli zažít tyto psychology alespoň jako učitele či průvodce oborem, nemohou než ve vybraných případech získat relativně nevyvážený pohled na jejich činnost. Opět nutno si přiznat, že tato „básnická licence“ je v každém rozhovoru implicitně obsažená a je očekávatelná. Jeden z členů autorského teamu (editoři a V. Chrz, M. Filip, D. Vobořil, S. Hoskovcová nebo M. Černá) se sice na závěr každého rozhovoru pokouší o krátké zhodnocení, to je však vedeno „z rozhovoru“, nikoliv tak, že by se zabývali dílem a životem zpovídaného psychologa a vytvořili krátkou esejistickou syntézu. Celý soubor je ovládan jemným konsensualismem (nic hrozného jsme si nečinili), ba kognitivně-psychologicky řečeno amnézií bolestivých momentů v pracovním i osobním životě těchto za normalizace potlačených/vyhozených/ umlčených/ přeřazených apod. perzekuovaných. Dále nedostatečnou konfrontací s minulostí (kdo je pronásledoval a jaké ideologické motivy k tomu měl a co si o tom tento „mocipán“ tehdy myslel). Toto chápu jako neutrální postřeh, zdůrazňuji, není namířen proti nikomu, pouze poukazuje, jak je bolestivé vyrovnat se s normalizací a minulostí do r. 1989 a jak jemně se ohledně těchto témat v české psychologii našlapuje. Bohužel, tyto vlivy jsou determinující do současnosti, kterou lze trefně slovy jednoho psychoanalytika nazvat v české psychologii „dobou postkomunistickou“.

Souhrnně lze říci, že kniha je výborným primárním pramenem o názorech a dobových vzpomínkách všech oslovených psychologů, lze z ní čerpat porozumění na vývoj svébytných směrů v české psychologii i psychoterapii skrze osobnosti, které ji zakládaly (namátkou: daseinsanalýza v podání J. Růžičky, adiktologie v podání V. Řehana, výzkum stresu v podání I. Šolcové, kontinuita vývojového pohledu na dítě a rodinu u M. Vágnerové a J. Šturmy ad.). Dále umožňuje mladší generaci lépe chápat vývojové tendence, organizaci oboru, ideologické vlivy na činnost psychologů za normalizace, mezery v oboru. Na druhou stranu nesdílím s editory, že by tuto jimi vybranou skupinu psychologů spojovalo něco více, než je dekáda narození, a z toho plynoucí relativně obdobné historické zkušenosti. Celá otázka „generace“ či „převažující ladění epochy“ mi přijde vyjma historiografického vymezení jako násilně prosazená do koncepce knihy, aby soubor dával „vyšší“ smysl. Naštěstí má smysl i „jen tak“ jako disparátní výpovědi našich „matek“ a „otců“, kteří nás oborem provázeli a provází a kteří se podíleli na vytvoření generace psychologů současných.

Pevně věřím, že i přes některé kritické body, které ke každé zdařilé publikaci patří, tato publikace najde hojně čtenáře zejména v řadách dospívajících psychologů či studentů psychologie, protože nám umožňuje „základní rozvržení pole“, orientaci v osobnostech, které obor vytvářely a vytvořily základy, jak do něj mohou nyní mladší psychologové vstupovat. Za to vše patří těmto osobnostem, které rozhovory poskytly, ale i editorům a autorskému teamu, vřelé díky. Kniha by měla být nedílnou součástí každého kursu k historii psychologie 20. století včetně diskursivního rozboru její koncepce a podmínek života psychologů v tehdejších komunistickém Československu, abychom si tuto etapu ideologicky řízeného oboru nakonec brzy nemuseli zopakovat znovu.

doc. Mgr. Ondřej Bezdíček, Ph.D.

Neurologická klinika a Centrum klinických neurověd

1. Lékařská fakulta University Karlovy a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze

Kateřinská 30, 128 21, Praha 2

Katedra psychologie, Filozofická fakulta UK

Nám. J. Palacha 2

116 38 Praha 1

e-mail: ondrej.bezdicek@lf1.cuni.cz

Bezdíček, O. (2023). Příběh československé psychologie 2: rozhovory s osobnostmi oboru [recenze]. *E-psychologie*, 17(4), 47-49. <https://doi.org/10.29364/epsy.489>